

Sampsa Hyysalo

KUINKA VALITA OIKEAT KEINOT KANSALAISTEN OSALLISTAMISEEN?

Älykkäiden suosittelusovellusten
mahdollisuudet ja haasteet

Sitran muistio

© Sitra 2026

**Kuinka valita oikeat keinot kansalaisten osallistamiseen?
Älykkäiden suosittelusovellusten mahdollisuudet ja haasteet**

Kirjoittaja: Sampsa Hyysalo, Aalto-yliopisto

Taitto: Grano Oy

ISBN 978-952-347-481-9 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 2737-1034 (PDF) www.sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	6
Sammanfattning	7
Summary	9
1. Johdanto: Osallisuuskäännö ja osallistavien menetelmien valtavirtaistamisen haaste	11
2. Osallistajien ja osallistujien moninaisiin tarpeisiin vastaaminen yhtenäisellä sovelluksella	14
3. Välineiden, teknikoiden, menetelmien ja lähestymistapojen keskinäissuhteet	16
4. Menetelmien ja metodologioiden ryhmittely niiden taustan, tarkoituksen tai ominaispiirteiden mukaan	20
5. Menetelmäavaruuden rajanveto-ongelmat	22
6. Menetelmien kuvaus ja niiden kalibrointi suositusten muodostamiseksi	23
7. Menetelmiä koskevan informaation esittäminen ja sen ymmärtämiseksi tarvittava pohjatieto	25
8. Suosittelevissa sovelluksissa käytettyjen, tarvetta kartoittavien kysymysten sisältö, määrä ja jaksottaminen	27
9. Suosittelevissa sovelluksissa antamat suositukset ja niiden esittämistapa	31
10. Menetelmien toisiaan täydentävyys ja täydennettävyyys	33
11. Osallistamisen ja osallistumisen pitkäjänteinen kehittyminen ja osallistamisen tilannesidonnainen toteutustyö	34
12. Yhteenveto ja päätelmät	36
Lähteet	38

Esipuhe

Julkisen hallinnon toimintaympäristö on muuttunut entistä haastavammaksi. Monimutkaisten ja toisiaan voimistavien kriisien kasaantuessa tarvitsemme erityisen hyvää päätöksentekokykyä, usein myös ylivaalikautista sitoutumista uudistuksiin. Silloin korostuu tarve rakentaa ratkaisuja, joilla on takanaan laaja kansalaisten tuki.

Samaan aikaan tutkimukset osoittavat, että kansalaiset haluavat tulla kuulluiksi myös vaalien välillä. Monet kuitenkin epäilevät omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Nämä kehityskulut vahvistavat johtopäätöstä, jota on jo pitkään tavoiteltu avoimen hallinnon ohjelmissa: kansalaiset halutaan nähdä kumppaneina, ei vain palveluiden asiakkaina tai päätösten kohteina (OECD 2001). Kansalaisten osallistaminen ei tällöin ole valmistelun päälle liimattu lisä, vaan osa hyvää päätöksentekokykyä. Koko yhteiskunnan harvintakyky paranee, kun erilaiset tiedon muodot ja näkökulmat tuodaan ajoissa valmistelun käyttöön.

Kansalaisten kumppanuus hallinnossa edellyttää sellaista osallistamista, joka tukee valmistelua ja auttaa tekemään päätöksiä. Mihin kansalaisilta kaivataan panosta ja miten se hankitaan oikea-aikaisesti? Miten valitaan osallistamismenetelmä, joka sopii kunkin hankkeen asiasisältöön, kohderyhmiin, resursseihin ja muihin reunaehtoihin? Voisiko tekoäly auttaa tässä?

Käsillä oleva muistio vastaa tähän käytännölliseen ja samalla periaatteelliseen kysymykseen. Yhteissuunnittelun professori Sampsa Hyysalo tarkastelee kriittisesti aikaisempia kokemuksia osallistamismenetelmien digitaalisista suosittelusovelluksista. Hän erittelee, millaisia käsitteellisiä, menetelmällisiä ja käytännöllisiä ongelmia suositteluun sisältyy ja millaisin ehdoin sovellukset voivat tukea valmistelijaa.

Tarve tällaiselle erittelylle on ilmeinen: mitä laajemmaksi osallistamisen keinovalikoima kasvaa, sitä tärkeämpää on ymmärtää, milloin menetelmävalinta todella parantaa valmistelua.

Muistio luo keskeistä perustaa Sitran ja sen kumppanien työlle kuulemisen ja valmistelun sähköisen Apurin kehittämiseksi. Valmistelun työnkulkuun integroitava, tekoälyä hyödyntävä työkalu auttaa suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan kansalaisten ja sidosryhmien osallistamista.

Tavoitteena on madaltaa tarkoituksenmukaisten osallistamismenetelmien käyttöönoton kynnystä, lisätä kansalaisten vaikuttavia osallistumismahdollisuuksia kaikilla julkisen hallinnon tasoilla ja näin parantaa päätöksenteon laatua ja hyväksyttävyyttä.

Muistion näkökulma on olennainen myös laajemmin demokratian kehittämisen ja kriisinkestävyyden kannalta. Jo kansalaisten informoiminen päätöksistä ja niiden perusteluista voi lisätä luottamusta hallinnon kykyyn hoitaa asioita. Eniten luottamusta vahvistaa kuitenkin vuorovaikutus ja ihmisten kokemus siitä, että heidän näkemyksillään on yhteys valmisteluun ja päätöksentekoon.

Helsingissä 21.8.2026

Pauli Saloranta

Johtava asiantuntija

Demokratiainnovaatiot-ohjelma, Sitra

Tiivistelmä

Kansalaisten suoraa osallistumista ja vaikuttamista on viime vuosina alettu pitää yhä tärkeämpänä osana päätöksentekoa ja demokratian legitimizeettiä. Tutkimuksessa puhutaankin osallisuuskäänteestä: Onnistunut kansalaisten osallistuminen voi parantaa valmistelun laatua, tehostaa prosesseja, alentaa kustannuksia ja siten vahvistaa kansalaisten kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Perinteisten lausunto- ja kuulemismenettelyiden rinnalle on kehittynyt laaja joukko dialogisia, puntaroivia ja yhteiskehittämiseen perustuvia sekä monitoimijaisia osallistumisen menetelmiä. Menetelmät eroavat kuitenkin merkittävästi toisistaan käyttötarkoituksen, resurssitarpeiden sekä vahvuuksien ja heikkouksien osalta. Siksi osallistamisen onnistuminen riippuu pitkälti siitä, kuinka hyvin käytettävä menetelmä vastaa kulloistakin tilannetta ja kohderyhmää.

Osallistavien käytäntöjen hyödyntämistä ja leviämistä voitaisiin tukea menetelmäpankeilla ja älykkäillä suosittelusovelluksilla, jotka auttavat valmistelijoita löytämään tarkoituksenmukaisia osallistamisen tapoja. Käytännössä tällaisten sovellusten toteuttamista vaikeuttaa kuitenkin joukko toisiinsa kytkeytyviä haasteita, jotka voidaan jäsentää kolmeen kokonaisuuteen.

Menetelmäkentän monimutkaisuus. Osallistamisen menetelmien määrä on suuri, niiden luokittelu on haastavaa ja eri menetelmien vertailu vaikeaa. Lisäksi on tehtävä valintoja siitä, mitkä menetelmät sisällytetään sovellukseen ja millä perusteella.

Käyttäjälähtöisten suositusten tuottaminen. Sovelluksen tulisi pystyä vastaamaan erilaisten käyttäjien tarpeisiin, tunnistamaan osallistamisen taustasta keskeiset piirteet ja tuottamaan tarvelähtöisiä, luotettavia menetelmäsuosituksia. Samalla käyttäjältä kerättävän tiedon määrä on pidettävä kohtuullisena. Haasteena on myös kyky suositella yksittäisten menetelmien sijaan toisiaan täydentävien menetelmien kokonaisuuksia.

Tiedon esittäminen ja osallistamisen kontekstisidonnaisuus. Menetelmiä koskeva tieto on esitettävä tiiviissä muodossa ilman, että olennaiset erot ja käyttöehdot katoavat. Samalla osallistamisen käytännöt, toimintaympäristöt ja osallistujien tarpeet muuttuvat jatkuvasti, eikä osallistamisen onnistumista voida täysin kuvata menetelmävalinnoilla tai ennalta määritellyillä prosesseilla.

Kukin näistä haasteista on merkittävä yksinään, mutta niiden yhteisvaikutus tekee toimivien suosittelusovellusten kehittämisestä erityisen vaikeaa. Tähänastiset ratkaisut eivät ole täysin lunastaneet lupaustaan osallistavien käytäntöjen tukemisessa. Aiemmista kokeiluista saadut opit, tunnistetut sudenkuopat ja parhaat käytännöt tarjoavat kuitenkin perustan nykyistä hyödyllisempien ja osuvampien suosittelusovellusten kehittämiselle.

Sammanfattning

Medborgarnas direkta deltagande- och påverkansmöjligheter har under de senaste åren börjat betraktas som en allt viktigare del av beslutsfattandet och demokratins legitimitet. Inom forskningen talar man om en vändpunkt för deltagande: ett framgångsrikt medborgardeltagande kan förbättra beredningens kvalitet, effektivisera processer, sänka kostnader och därigenom stärka medborgarnas upplevelse av sina påverkansmöjligheter.

Vid sidan av traditionella utlåtande- och hörandeförfaranden har det utvecklats en bred uppsättning dialogbaserade och deliberativa deltagandemetoder som grundar sig på gemensamt skapande och består av flera aktörer. Metoderna skiljer sig dock avsevärt från varandra vad gäller användningssyfte, resursbehov samt styrkor och svagheter. Hur väl deltagandet lyckas beror därför i hög grad på hur väl den metod som används motsvarar den aktuella situationen och målgruppen.

Utnyttjandet och spridningen av deltagandemetoder skulle kunna stödjas av metodbanker och intelligenta rekommendationsapplikationer som hjälper beredare att hitta ändamålsenliga sätt att engagera medborgarna. I praktiken försvåras dock användningen av sådana applikationer av en rad sammanflätade utmaningar, som kan indelas i tre helheter.

Metodfältets komplexitet. Antalet deltagandemetoder är stort, deras klassificering är utmanande och det är svårt att jämföra olika metoder. Dessutom måste val göras om vilka metoder som ska inkluderas i applikationen och på vilka grunder.

Framställning av rekommendationer som utgår ifrån användaren. Applikationen bör kunna svara mot olika användares behov, identifiera de centrala dragen i deltagandets sammanhang och ta fram behovsbaserade, tillförlitliga metodrekommendationer. Samtidigt måste mängden information som samlas in från användaren hållas på en rimlig nivå. Ytterligare en utmaning är förmågan att rekommendera helheter av metoder som kompletterar varandra i stället för enskilda metoder.

Presentation av information och deltagandets kontextberoende. Information om metoderna måste presenteras i koncentrerad form utan att väsentliga skillnader och användningsvillkor går förlorade. Samtidigt förändras deltagandets praxis, verksamhetsmiljöer och deltagarnas behov

ständigt, och det är inte möjligt att beskriva hur väl deltagandet lyckas genom metodval eller på förhand fastställda processer.

Var och en av dessa utmaningar är betydande i sig själv, men deras sammanlagda effekt gör det särskilt svårt att utveckla fungerande rekommendationsapplikationer. Befintliga lösningar har hittills inte fullt ut infriat sina löften om att stödja deltagandemetoder. De lärdomar, identifierade fallgropar och bästa praxis som vunnits från tidigare försök utgör dock en grund för att utveckla mer användbara och träffsäkra rekommendationsapplikationer än de som finns i dag.

Summary

In recent years, citizens' direct participation and their influence over decisions have come to be seen as an increasingly important part of policymaking and democratic legitimacy. Research speaks of a "participation turn": making the move to successful citizen participation can improve the quality of policy preparation, make processes more efficient, lower costs, and thereby strengthen citizens' sense of their own ability to have an impact.

Alongside traditional statement and consultation procedures, a wide range of dialogic, deliberative and co-creation-based, multi-actor participation methods have developed. These methods differ considerably from one another in purpose, resource requirements, and strengths and weaknesses. The success of participation therefore depends largely on how well the method used matches the situation and target group at hand.

The use and spread of participatory practices could be supported by method banks and intelligent recommender applications that help officials find appropriate ways of engaging citizens. In practice, however, the development of such applications is complicated by a set of interconnected challenges which can be grouped into three areas.

Complexity of the method field. There is a large number of participation methods, their classification is challenging, and comparing different methods is difficult. Choices must also be made about which methods to include in an application, and on what basis.

Producing user-centred recommendations. An application should be able to respond to the needs of different users, identify the key features of the participation context, and generate need-based, reliable method recommendations – while keeping the amount of information collected from the user reasonable. A further challenge is the ability to recommend complementary sets of methods rather than single methods in isolation.

Presenting information and the context-dependence of participation. Information about methods must be presented concisely without losing essential differences and conditions of use. At the same time, participatory practices, operating environments and participants' needs are constantly changing. Furthermore, the success of participation cannot be fully captured by method choices or predefined processes alone.

Each of these challenges is significant on its own, but their combined effect makes developing well-functioning recommender applications especially difficult. So far, the solutions developed have not fully delivered on their promise of supporting participatory practices. Nonetheless, the lessons learned from earlier attempts, the pitfalls identified and the best practices observed provide a foundation for developing recommender applications that are more useful and better targeted than those available today.

1. Johdanto:

Osallisuuskäännne ja osallistavien menetelmien valtavirtaistamisen haaste

On luonnehdittu, että Suomessa vallitsee 'osallisuuden paradoksi': kansalaisten luottamus viranomaisiin ja yhteiskunnan instituutioihin on korkea, mutta kansalaiset kokevat omat vaikutusmahdollisuutensa heikoiksi verrokimaihien nähden (OECD 2021; 2026). Samaan aikaan hallinnolle ja päätöksenteolle on jo kertynyt yhä suurempia haasteita toisiinsa limittyvien ympäristö- ja turvallisuuskriisien, väestö- ja teknologiamurrosten sekä poliittisen polarisaation myötä (Valtioneuvoston kanslia 2024).

Tätä taustaa vasten on perusteltua pyrkimys vahvistaa *päätöksentekoa tukevaa osallistumista* sekä hallinnon toimien että kansalaisille luotujen mahdollisuuksien kautta. 2000-luvulla tapahtunut julkishallinnon ja sen tutkimuksen 'osallisuuskäännne' (engl. participation turn, esim. Bovaird 2007; Bovaird ja Loeffler 2012; Ansell ja Torfing 2014) voidaankin nähdä erityisen relevanttina juuri Suomessa: onnistuessaan osallistaminen voi parantaa valmistelun laatua ja tehostaa valmistelua ja näin alentaa kustannuksia, samalla vahvistaen kansalaisten osallisuuden kokemusta.

Verkkokuulemiset, paikalliset kuulemistilaisuudet ja kyselyt ovat laajasti Suomessa käytettyjä osallistamisen menetelmiä. Niitä täydentävät kansalaisille suunnatut alustat ja proseduurit, kuten oikeusministeriön ylläpitämä kansalaisaloite-sivusto ja eri kuntien 'kerro kantasi' -tyyppiset kanavat sekä palautejärjestelmät. Tutkimustiedon valossa näitä laajimmin käytössä olevia menetelmiä kuitenkin leimaa se, että tiedonvaihto ja vuorovaikutus kansalaisten ja valmistelijoiden välillä rajoittuu pääosin yksittäisiin ilmauksiin syvemmän dialogin, puntaroinnin tai yhteiskehittämisen sijaan. Tällöin tiedonmuodostus ja näkökulmien artikulointi jää helposti pinnalliseksi. Suhteellisen yksisuuntaisen tiedonvaihdon rajoitteet korostuvat tilanteissa, joissa valmistelun kohteena oleva asia, kuten kaava, laki tai teollisuuslaitoksen sijoittelu, kohtaa hyvin eriäviä tarpeita useilta eri kansalais- ja sidosryhmiltä, jotka on kuitenkin pakko huomioida samassa rajallisessa tilassa. Osalliset voivat tuoda esiin vain toiveensa ja tarpeensa valmistelijoille, mutta eivät käydä suoraa iteratiivista keskustelua ja neuvottelua keskenään yhdessä valmistelijoiden kanssa siitä, millä tavoin eriävät tarpeet olisivat yhteensovitettavissa. Näin menetetään paljon osallistamisen

potentiaalista suunnittelun ja valmistelun laadun parantamisessa, tehostamisessa ja parempien lopputulemien saavuttamisessa.

Dialogiset, iteratiiviset ja yhteiskehittämistä mahdollistavat, monitoimijaisen osallistamisen menetelmät ovat kehittyneet yhtäältä suoran demokratian piirissä ja toisaalta osallistavassa suunnittelussa (participatory design) sekä osallistavassa aluesuunnittelussa (participatory planning). Tuloksena on ollut yhä laajempi kirjo erilaisia demokraatiainnovaatioita ja paikallisdemokratian lähestymistapoja, menetelmiä ja tekniikoita (Ansell ja Torfing 2021), joita on kaikkiaan useita satoja (listauksia esimerkiksi [Action Catalogue](#); [Participedia](#); Druin 2012; Kuhn ja Muller 1993).

Osallistavien käytänteiden nykytilannetta voidaankin luonnehtia siten, että menetelmien saatavuuden osalta on siirrytty kourallisesta enemmän tai vähemmän osallistamishankkeen tarpeeseen vastaavan menetelmän 'aavikosta', satojen osittain päällekkäisten ja kilpailevien menetelmien 'viidakoon' (Hyysalo et al. 2016; Hyysalo 2025). Eri lähestymistavoilla ja menetelmillä on merkittävästi toisistaan eroavia soveltuvuusalueita, vahvuuksia, heikkouksia ja resurssitarpeita. Ei ole samantekevää, miten osallistamista toteutetaan eri tilanteissa ja eri kohderyhmien kanssa. Osallistamisen edelläkävijäorganisaatiot, -tutkijat ja -ammattilaiset valitsevat nykyisellään osaavasti laajasta kirjosta hankkeisiinsa parhaiten sopivat menetelmät ja hyötyvät tästä merkittävästi. Samaan aikaan valtaosa kunta- ja valtionhallinnosta (ja myös yrityskentästä) on edelleen verrattain alkuvaiheessa osallistavien toimintatapojen hyödyntämisessä, kokien pistemäisiä onnistumisia ja alkuvaiheen haasteita, jolloin myös tarjolla olevien menetelmien paljous jo itsessään muodostaa ongelmia (Hyysalo et al., 2016; Ansell ja Torfing 2014).

Eräs ilmeinen ajatus tilanteen kehittämiseksi ovat olleet erilaiset osallistavien menetelmien koonnit, taksonomiat ja suosittelusovellukset. Niiden esiinmarssin julkishallinnon osallistamisessa (public participation) voi ajoittaa 2010-luvun lopulle (esimerkiksi Participedia, People Powered, Action Catalogue). Tällaiset suosittelusovellukset voivat parhaimmillaan madaltaa valmistelijan kynnystä osallistamiseen ja laajentaa keinovalikoi-
maa, jonka avulla osallistamista toteutetaan, sekä helpottaa parhaiten soveltuvan menettelytavan löytämistä.

Osallistamisen suosittelusovelluksen toteuttamista mutkistavat kuitenkin useat toisiinsa kytkeytyvät haasteet. Ne tulivat esiin jo 2000-luvun alussa, kun osallisuuskäännne lähti liikkeelle yrityksissä ja suunnittelussa (von Hippel 2005; Prahalad ja Ramaswamy 2004; Benkler 2006; Sanders ja Stappers 2008) ja tuolloin luodut typologiat ja suosittelusovellukset jäivät varsin kauas maalistaan (Hyysalo ja Johnson 2024). Samaan aikaan osallistamisen asiantuntijoiden arviot eri metodologioiden ja menetelmien soveltuvuudesta eri tilanteissa ovat yleensä melko yhteneviä ja myös mahdollisia

tuottaa, mikäli valmistelijan kanssa voidaan käydä dialogia. Ei siis ole niin, että suosittelua ei voisi toteuttaa, mutta on edelleen avoin kysymys, onko asiantuntijan ja valmistelijan vuorovaikutteisesti tekemä tilanteen jäsennys ja toimintatapojen suositus onnistuneesti käännettävissä tekniseksi alustaksi.

Tämän muistion tavoitteena onkin selkiyttää, mitä suositteluovellusten tyyppiongelmista tiedetään aiemman tiedon valossa ja minkälaisilla jäsennyksillä ja suunnitteluratkaisuilla niiden läpi on pyritty navigoimaan. Samalla raportti pyrkii avaamaan, minkälaisia ongelmia ja katvealueita suositteluovelluksiin tapaa jäädä, vaikka kaikki jo tiedetty huomioitaisiin. Muistio käsittelee kymmentä keskeistä ongelmaa ja vetää lopuksi yhteen niiden yhteisvaikutuksia.

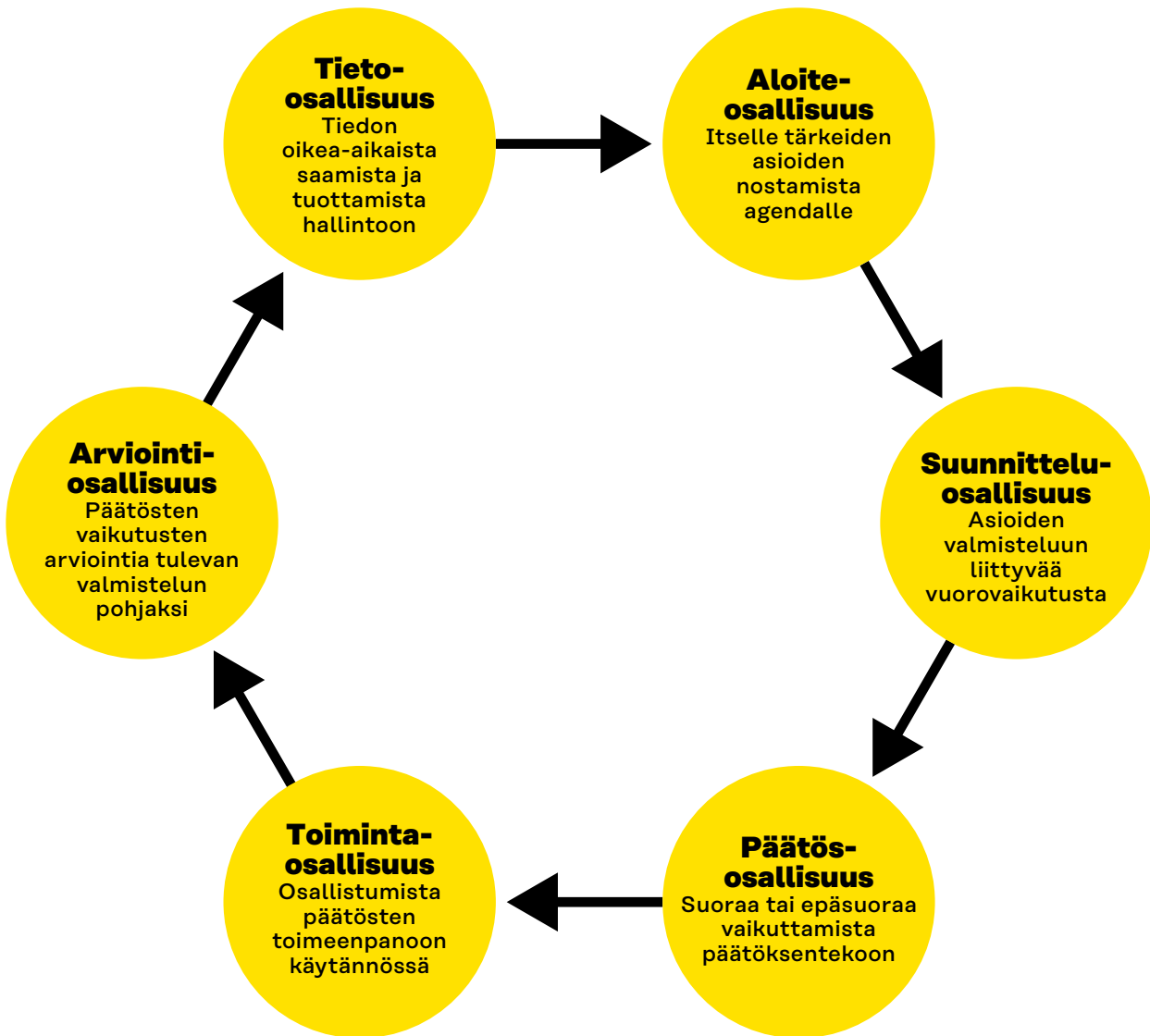
2. Osallistajien ja osallistujien moninaisiin tarpeisiin vastaaminen yhtenäisellä sovelluksella

Osallistamista tehdään hyvin monenlaisiin hallinnon tarpeisiin vastaten ja yhtä moninaisiin kansalaisten esiintuomiin osallistumisen tarpeisiin nähden. Valtion, alueiden ja kuntien toimissa osallisuutta edistetään hyvinkin erilaisissa tilanteissa ja osallistumisen muodoilla. Kuvassa 1 konkretisoidaan osallisuuden eri muotoja Sitran jäsennyksellä osallistamisen eri puolia hallinnon näkökulmasta. Eri osallistamisen tyypit eivät tokikaan aina muodosta tällaista ideaalityyppistä kehää vaan riippuen käsillä olevasta asiasta ne voivat toteutua yhden tai useamman osallistumismuodon yhdistelminä tai sekvensseinä. Kaavion yläosassa aloiteosallisuus sisältää yhä useammin osallistamista strategioiden muodostamisessa ja tulevaisuuden ennakkoinnissa. Samoin on hyvä huomata, että kansalaisten osallistamista tapahtuu nykyään myös erilaisissa (osallistavissa) asiantuntijaprosesseissa ja tiedon yhteistuotannossa (coproduction of knowledge), jotka yhdistävät useita osallisuuden muotoja.

Eri kansalaisryhmien kanssa tapahtuva vuorovaikutus voi edellyttää hyvinkin erilaista lähestymistapaa ja menetelmiä mielekkään osallistumisen toteutumiseksi. Esimerkiksi lapset ja nuoret, iäkkäät, marginalisoidut ryhmät, aihealueeseen pitkälle perehtyneet aktiivit ja konfliktin osapuolet eivät tule yhtäläisesti kohdatuiksi yhtäläisin toimintatavoin. Heidän potentiaalinsa saaminen esiin täysimittaisesti, tai edes osin, tapaa edellyttää hyvinkin erilaisia prosesseja.

Asiantuntijan tarjoamassa neuvonnassa osallisten ja osallisuuden muotojen moninaisuus korostaa neuvojan laaja-alaista osaamista valtion- ja kuntahallinnon prosesseista ja toisaalta kokemusta osallisuuden toteuttamisesta eri kansalaisryhmien parissa.

Kuva 1. Osallistumisen muotoja ja eräs jäsennys siitä, miten ne voivat liittyä toisiinsa

Lähde: Saloranta, 2024.

Sekä aiemmissa yrityksille suunnatuissa että nykyisissä julkiselle sektorille suunnatuissa suosittelusovelluksissa on usein **implisiittinen oletus** siitä, kuka sovellusta käyttää, missä kontekstissa ja millä tavoin. Tällainen oletuspohjainen tai pinnalliseen tarvekartoitukseen perustuva suunnittelu muuttuu ongelmalliseksi silloin, kun oletus ei vastaa käyttäjien tarpeita. Usein näin tapahtuu erityisesti sovelluksissa, joissa eri käyttäjillä on voimakkaasti toisistaan eriyviä tarpeita, osaamisia ja prosesseja, jotka tosiasiallisesti vaatisivat omanlaisensa sovelluksen tai ainakin omanlaisensa etenemisen sovelluksessa (Hyysalo 2009; Beyer ja Holtzblatt 1998). Kattava käyttäjäkeskeinen suunnittelu tai palvelumuotoilu tulisikin nostaa suosittelusovellusten kehittämisen lähtökohdaksi. Tarvitaan myös avointa mieltä sille, että voimakkaasti eri suuntiin työntävät käyttäjätarpeet voivat tehdä yhden tai yhtenäisen sovelluksen onnistuneen toteutuksen mahdottomaksi.

3. Välineiden, tekniikoiden, menetelmien ja lähestymistapojen keskinäissuhteet

Toinen yleinen ja hankalasti hallittava ongelma suosittelusovelluksissa ja niiden pohjana olevissa typologioissa ovat olleet sekaannukset siitä, minkä suhteen valintaa ollaan tekemässä ja mitä oikeastaan ollaan vertaamassa keskenään (Hyysalo ja Johnson 2024).

Suosittelusovellukset kompuroivat usein liian huolimattomassa ajatuksessa siitä, että ’menetelmä on menetelmä’. Lähemmin tarkasteltuna ’menetelmä’ voi olla luonteeltaan neljää eri päätyyppiä (Iivari & Hirschheim 2000; Woolrych ym. 2011; Johnson et al. 2014; Hyysalo ja Johnson 2024). Näistä laajin on ”metodologia” eli (riittävä) kokoelma (osallistavia ja ei-osallistavia) toimia ja menetelmiä, joiden avulla osallistaminen voidaan toteuttaa. Metodologiat ovat tyypillisesti ankkuroituneita johonkin tiettyyn teoriaperinteeseen. Esimerkiksi puntaroiva kansalaispaneeli pohjaa laajaan deliberatiivisen demokratian tutkimusperinteeseen (esim. Dryzek 2002) ja toimeenpanoon ulottuva ’yhteistoteutus’ (corealization) pohjaa osallistavaan suunnittelun ja etnografisen suunnittelun yhdistelmään (Hartswood et al. 2002). Metodologiat ovat pääsääntöisesti vertailtavissa toistensa vaihtoehtoina.

Valtaosa osallistavista toimintatavoista ei kuitenkaan ole yhtenäisiä ’metodologioita’ vaan ’menetelmiä’, eli proseduralisoituja toimintatapoja, jotka ovat tyypillisesti ajassa ja tilassa rajallisempia, eivätkä useinkaan kata jokaista osallistamisessa tarvittavaa vaihetta. ’Puntaroiva keskustelu’ tai ’prototyypin käytönaikainen havainnointi’ ovat menetelmiä. Vaikka puntaroiva keskustelu on keskeinen menetelmä puntaroivassa kansalaispanelissa, se ei yksin muodosta metodologiaa vaan tarvitaan muita menetelmiä ja tekniikoita, kuten osallistujien satunnaistettu valinta, aiheeseen perehtyminen, yhteisen loppulausunnon muodostaminen jne. Se voidaan myös irrottaa metodologisesta yhteydestään niin, että puntaroivaa keskustelua käytetään nimikkeenä löyhemmässä kansalaisten käymässä keskustelussa. Osa menetelmistä on pysyvästi irronnut alkuperäisestä metodologisesta yhteydestään ja niitä käytetään laajalti osana erilaisia metodologioita. Esimerkiksi ryhmäkeskustelun (focus group) perusrakennetta (4–8 henkilöä ja järjestäjän antama aihe, josta keskustellaan fasilitaattorin kevyesti ohjaamana) käytetään keskusteluformaattina sekä itsenäisesti että osana monia metodologioita.

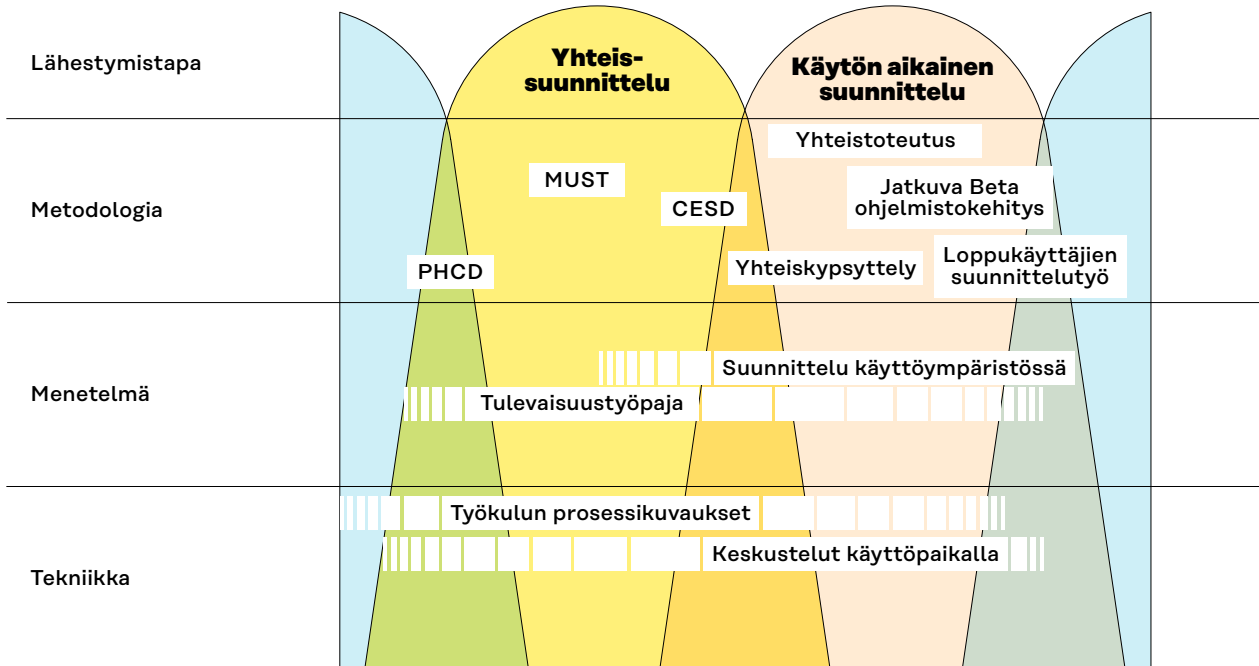
Menetelmien toteuttaminen sisältää edelleen 'tekniikoita' ja 'välineitä'. Tekniikat ovat tässä yhteydessä 'proseduurin palasia tai aspekteja' ja niistä osa voi olla ainakin alun pitäen spesifejä juuri jollekin menetelmälle, metodologialle ja taustateorialle – vaikkapa puntaroivan keskustelun fasilitointi puntaroivassa kansalaispaneelissa – mutta valtaosa ei ole. Esimerkiksi lausumien kirjoittaminen lapuille ja niiden ryhmittely aihealueittain fläppipapereille on käytössä myös lukemattomissa osallistavissa menetelmissä sen levittyä 1970–1980-luvuilla osana Grounded Theory -metodologiaa ja K9-metodologioita.

Välineet ovat puolestaan materiaalisia järjestelyitä tai alustoja, jotka eivät sinällään toteuta mitään osallistamisen tekniikkaa tai menetelmää. Esimerkiksi verkkokuulemisen alusta tekee kuulemisesta verkkopohjaisen, mutta se ei itsessään muodosta kuulemistä ja samaa alustaa voitaisiin käyttää esimerkiksi hajautettuun ideointiin (idea crowdsourcing). Moni osallistava menetelmä ja tekniikka on kuitenkin riippuvainen juuri välinepohjasta. Kuuleminen ja sen tulosten jäsentäminen on hyvin erilaista toteuttaa verkkokuulemisena kuin sähköpostilla, kirjekuorilla tai koulun jumppasalissa mikrofoneilla. Samaan tapaan joukkoistettua ideointia voi toteuttaa ilman sähköistä alustaa, mutta jos joukkoistus toimii, ja ideoita saadaan tuhansia, on niiden käsittely manuaalisesti niin työlästä, että työ kustannukset alkavat kumota hyötyjä.

Näitä keskinäissuhteita voi konkretisoida kokkausmetaforan (Woolrych et al., 2011) kautta. Menetelmä on perusluonteeltaan 'resepti' (esim. 'paistettu kuha' käy vaiheittain läpi, miten merestä nostettu kuha perataan jne. ja lopulta paistetaan). Metodologia on yhdistelmä menetelmiä tai tekniikoita, joilla pystytään toteuttamaan jokin osallistamisen kokonaisuus, eli ruokalajin analogialla 'ateria', joka koostuu useasta toisiaan täydentävästä ruokalajista. Esimerkiksi ravintolasta tilattu ateria "paistettu kuha" sisältää tietyllä tavalla valmistetut lisukkeet ja kastikkeen, ei ainoastaan kalan. Tekniikat puolestaan ovat menetelmien osia ja usein luonteeltaan epäspesifejä, ruuanlaittometaforalla 'pilkkominen', 'perkaus' jne.

On myös olemassa 'metodologiaryhmiä', joita usein kutsutaan lähestymistavoiksi (Hyysalo & Johnson, 2024) ja 'menetelmäryhmiä' eli toisiaan muistuttavien menetelmätasojen reseptien ryväksiä. Esimerkiksi 'osallistavat ideointityöpajat' ovat 'menetelmäryhmä', jonka alla on joitain kymmeniä menetelmiä eli reseptejä sille, miten ideointia voi tehdä osallistavasti. On myös niin, että sikäli kun menetelmät ja tekniikat ja välineet voidaan irrottaa metodologioista, ne muodostavat rakennuspalikoita, joiden avulla metodologioita voidaan varioida, yhdistellä ja muunnella. Osa osallistavista metodologioista on joustavasti koottuja 'työkalupakkeja' (toolkit) sillä ajatuksella, että niistä valitaan tilannesidonnaisesti soveliaita menetelmiä. Kun näin tapahtuu yksittäisen menetelmän "status" kokonaisuudessa voi muuttua toiseksi.

Kuva 2. Eri 'menetelmätasojen' keskinäissuhteet ja rinnakkaissuhteet havainnollistettuna osallistavan suunnittelun lähestymistavoilla ja menetelmillä

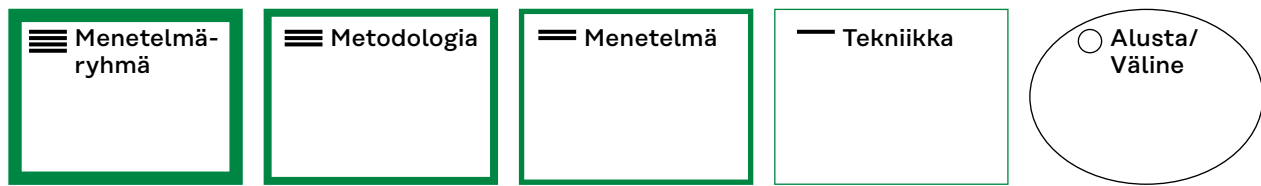

Monet menetelmät ja tekniikat ovat usein ristikkäiskäytössä erilaisissa metodologioissa mutta voivat saada tällöin hyvinkin erilaisen roolin. Lähde: Hyysalo & Johnson, 2024.

Tämän pohjustuksen myötä päästään toiseen haasteeseen: on ongelmallista vertailla kokonaista metodologiaa (tai metodologiaperhettä, joka sisältää metodologioiden toteuttamisen taustaoletukset), välinettä, menetelmää ja tekniikkaa. Jos suosittelusovelluksessa vaihtoehtoina ovat esimerkiksi kansalaispaneeli, ryhmäkeskustelu, verkkokuuleminen ja avoin kysely, sovellus vertailee toisiinsa metodologiaa, metodologiaa, välinettä ja toista metodologiaa. Näiden tarvitsemat resurssit ja niiden hinta, tuotoksen valmiusaste, tarvittava osaaminen ja muut lisäksi tarvittavat toimet eivät ole likimainkaan yhteismitallisia. Tällöin suositus on yhtäältä harhaanjohtava ja toisaalta algoritmin tai asiantuntijan on hyvin vaikea valita, mitä se suosittelisi yhteismitattomista vaihtoehtoista.

Vähimmillään suosittelusovellukseen olisi syytä merkitä mikä ”menetelmän” laajuus on tai voi olla eri yhteyksissä: onko se väline, tekniikka, menetelmä tai metodologia tai katonimeke menetelmä- tai metodologiaryhmille. Tämän menetelmän ”statusta” koskevan informaation täsmentäminen on myös tärkeää suosittelusovelluksen sisäiselle päättelylle suosituksen muodostamiseksi, jotta se ei esimerkiksi suosita aina pienintä ja halvinta (eli tekniikkaa tai kevyttä menetelmää) tai laajinta ja kattavinta vaihtoehtoa (metodologiaa tai metodologioiden perhettä).

Kuva 3. Pelkistetty kuvaus siitä, miten suosittelusovelluksessa voi tehdä näkyväksi suositellun menetelmän statuksen

Kuvalähde: Sampsa Hyysalo

Vertailtavuuden ongelmaa voi ratkoa valitsemalla vertailuun ainoastaan metodologiaryhmät, koska niiden välillä vallitsee suurin yhteismitallisuus. Aalto-yliopiston Co-Design Journey Planner on toteutettu yllä olevan analyysin pohjalta siten, että se vertaa vain suunnitteluosallisuuden metodologiaryhmiä sen suhteen, miten niissä on toteutettu merkittävästi erilaisia tapoja jäsentää järjestäjien ja osallistujien välinen informaation ja ratkaisujen vaihto. Ratkaisu väistää valtaosan suosittelusovellusten ongelmista ja muodostaa yhden best practice -kuvaustavan.

Samalla ratkaisu kuitenkin vähentää suosittelun hyödyllisyyttä varsinkin vasta aiheeseen perehtyville, sillä annettu suositus koskee valintaa metodologiaperheiden välillä ja sen tarkentaminen toteutettavissa olevaan menetelmään vaatisi suositteluun toisen vaiheen. Tällaisen tarkennetun suosituksen osalta suosittelusovelluksia on saatu toimimaan onnistuneesti käyttäjäkeskeisen suunnittelun alalajeissa, esimerkiksi käyttäjäkokemuksen osalta toinen Aalto-yliopiston sovellus on esitelty yliopiston [verkkosivuilla](#). Kaksivaiheisesta suosittelusta voi kuitenkin muodostua turhan kankeaa tarvittavan tiedonsyötön määrän vuoksi.

4. Menetelmien ja metodologioiden ryhmittely niiden taustan, tarkoituksen tai ominaispiirteiden mukaan

Menetelmän 'statuksen' haasteet yhdistettynä menetelmien määrään tuottavat seuraavan käytännön haasteen: mitä oikeastaan valitaan vertailuun, miten ne ryhmitellään ja miten ne nimetään. Haaste koskee erityisesti sitä, mitä tehdä sellaisille metodologioille ja menetelmille, joiden sisällä on suuri variaatio tai joihin on päädytty useaa eri akateemista reittiä ja terminologiaa käyttäen. Esimerkiksi osallistavista työpajoista on kymmenittäin erilaisia variaatioita niin demokraattisen päätöksenteon kuin yhteissuunnittelunkin alalta. Näiden listaaminen yhden katto-otsakkeen alle ei toimi. Esimerkiksi yhteismitallisesti nimettyinä kaikki kansalaisten keskustelua sisältävät osallistamismuodot olisivat tällöin vastaavasti "osallistavia keskusteluita". Kymmenet työpajamenetelmät pitäisi vähimmillään pilkkoa eri yhteismitallisiin tyyppeihin ja sen jälkeen niille pitäisi luoda kuvaava katonnimiö. Jotkut katonnimiöt saattavat löytyä vakiintuneina termeinä, kuten "osallistavat suunnittelutyöpajat", "ideointityöpajat" ja "palautetyöpajat", mutta eivät kaikki. Näiden alla voidaan sitten esittää yksittäisiä menetelmiä "erisnimillä" tai kuvaavilla nimiöillä. Tällöin faktisesti luokitellaan menetelmiä ja menetelmäryhmiä ja suosittelusovelluksen pitäisi pystyä kertomaan, mitä muuta "reseptin" lisäksi tarvitaan, jotta osallistaminen saataisiin toteutettua.

'Kuvaaville nimiöille' on tarvetta erityisesti tilanteissa, joissa usealla alalla on päädytty faktisesti samaan osallistamismetodologiaan eri termein tai saman termin alla on faktisesti hyvin eri toimintatapoja. Living lab on tästä hyvä esimerkki. Alunpitäen living lab oli MIT:n 2000-luvun alun konkreettinen talo, johon tuotiin kokeiluvaiheen IT-tekniikkaa sen ominaisuuksien ja käyttötapojen tutkailemiseksi. Tästä Living lab omaksuttiin termiksi kuvaamaan uuden teknologian ja sen käyttöjen käytönaikaista kehittämistä, usein tutkijoiden, yritysten, käyttäjien ja yhteiskunnallisten toimijoiden vuorovaikutuksessa (Leminen 2015). Hyvin pitkälti samalla lailla organisoitu käytönaikainen kehittäminen kehitettiin samaan aikaan kuitenkin myös osallistavassa suunnittelussa ja ketterän ohjelmistokehityksen perpetual beta -toimintamalleissa. Lisäksi valtaosa living lab -osallistamiseksi kutsutusta toiminnasta on rajoittunut jo pitkälle kehitetyn tekniikan testaamiseen käyttöympäristöissä, eli se on faktisesti ollut niin kutsuttua test bed -toimintaa. Test bed on puolestaan osa joukkoistamista,

tarkemmin sanottuna joukkoistettua testausta. Onpa vielä niinkin, että monet living labit toimivat pääosan ajasta ennalta pohjustettuina perinteisinä tutkimusympäristöinä, joissa osallistujille lähetetään kyselyitä tai heitä haastatellaan tutkijoiden toimesta ilman suoraa kytköstä kehitteillä olevaan teknologiaan tai edes uusiin käytänteisiin (Leminen, 2015). Näin living lab termi on yhtäältä ylimäärittävä: sen ydinajatus ja toiminnan organisoitumisperiaatetta toteutetaan yhtäläisesti muillakin metodologioilla. Samaan aikaan se on alimäärittävä: valtaosa living labeista ei itseassa täytä living labin julkilausuttuja kriteereitä ja pitäisi karakterisoida toisin (Hakkarainen 2017).

Living labit nostavat esiin myös periaatteellisemman kysymyksen siitä, mikä on tärkein ja mielekkäin tapa ryhmitellä ja jaotella osallistavia toimintatapoja. Vain osa osallistavista menetelmistä ja tekniikoista ankkuroituu sillä tavoin vahvasti johonkin tiettyyn tutkimusperinteeseen, että jaottelu tieteenala- tai teoriataustan kautta on pitävä. Hyvin samankaltaisille menetelmille on eri perinteissä eri nimiä ja toisaalta menetelmiä ja tekniikoita on myös omaksuttu alalta toiselle osaksi muutoin merkittävästikin eroavia metodologioita.

Suosittelusovelluksia tarkastelemalla on nähtävissä toinen toimivahko ratkaisuyritys aiemmin mainitun kaksiportaisen valinnan lisäksi. [Actioncatalogue.eu-sivustolla](http://Actioncatalogue.eu) noin sata tieteen ja teknologian yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen menetelmää, tekniikkaa ja metodologiaa on esitetty niputettuina palloina ilman minkäänlaista hierarkiaa. Pallon leijuttaminen (hover) antaa lyhytkuvauksen ja klikkaamalla saa pitkän kuvauksen siitä mikä tekniikka, menetelmä tai metodologia on kyseessä, mistä se koostuu ja mihin sitä yleensä käytetään. Tämä metodologian, menetelmän tai tekniikan kuvaus on erinomainen ja pystyy yksityiskohtaisuutensa avulla vastaamaan hyvin siihen, mikä entiteetin status on. Vastuu menetelmän luonteen ymmärtämisestä jätetään lukijan harteille, mutta ei myöskään yritetä ohjata lukijaa rakenteeseen, joka ei pidä paikkaansa. Yhdistettynä kuvan 3 tyylliseen menetelmän statuksen indikointiin tämä voi olla toimivahko ratkaisu.

5. Menetelmäavaruuden rajanveto-ongelmat

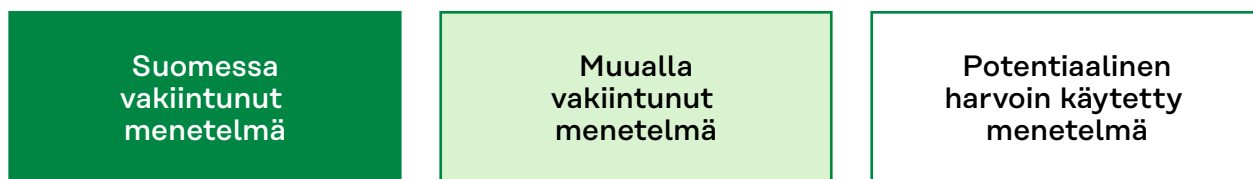
Menetelmäviidakko on merkittävästi erilainen ympäristö suosittelusovelluksille kuin aikoinaan vallinnut menetelmäavikko, jossa riitti, kun erotteli pari kourallista hyvin erilaisia toimintatapoja. Satojen menetelmien välillä on pakko tehdä rajanvetoa siitä, mitä metodologioita ja menetelmiä suosittelusovellukseen sisällytetään ja tähän tuskin on edes periaatteessa löydettyä täysin pitäviä episteemisiä tai edes pragmaattisia kriteereitä.

Metodologian tai menetelmän tunnettuus tai käytön yleisyys on eräs mahdollinen kriteeri, sillä sen avulla voi erottaa ne metodologiat tai menetelmät, joista on mahdollista tilata toteutus konsulteilta tai yliopistoyhteistyönä sekä löytää jollekin tasolle validoitu toteutusopas.

Samaan aikaan pelkkä yleisyys ei ole pätevä kriteeri, koska osallistavat menetelmät ovat kehittyneet ja tarkentuneet merkittävästi varsinkin tällä vuosituhanella. Onkin tärkeä tunnistaa, että miten tahansa suosittelusovellus on rakennettu, siinä tehdään väistämättä ulossuljentaa ja vaihtoehtojen korostamista, toisin sanoen **episteemistä politiikkaa**. Ratkaisuja tehtäessä on siis syytä miettiä, millä perusteella mitään on sisällytetty tai oltu sisällyttämättä ja millä perusteella uusia tarjokkaita lisätään ja vanhoja poistetaan.

Suosittelusovellusten vuorovaikutussuunnittelussa menetelmien rajanveto-ongelmaa voi pyrkiä ratkaisemaan luomalla huokoisen rajapinnan (graded boundary), esimerkiksi erittelemällä värillä tai muodolla vakiintuneet menetelmät (löytyy enemmän kuin kahden käden sormin toteutuksia Suomessa, toteuttajataho sekä manuaali tai tutkimusartikkeleita), potentiaaliset menetelmät tai menetelmävariaatiot, joissa on merkittävä potentiaali, mutta joissa on alle kymmenen toteutusta Suomessa sekä menetelmät, joiden osuvuus osallistavana toimintatapana on rajallinen esimerkiksi yksisuuntaisuuden, pinnallisuuden tai muun rajoitteen vuoksi.

Kuva 4. Eräs yksinkertaistettu merkintätapa menetelmien vakiintuneisuuden ja testauksen laajuuden merkitsemiselle

Kuvalähde: Sampsa Hyysalo

6. Menetelmien kuvaus ja niiden kalibrointi suositusten muodostamiseksi

Suosittelusovelluksiin sisällytetyille menetelmille täytyy olla muodostettavissa kuvaus, jota sovellus voi käyttää suosituksia harkitessaan. Aiemmissa suosittelusovelluksissa on nähtävissä, että menetelmän todennäköiset tulokset, prosessi, sen tarvitsemat resurssit, käyttökontekstit ja niin edelleen on muodostettu yhdistelemällä tietoja ao. menetelmiä koskevista raporteista ja artikkeleista sekä sovelluksen kehittäjien asiantuntija-arvioita. Menetelmille on sitten annettu arvot suhteessa kaikkiin käyttäjien tarvekontekstia karakterisoiviin muuttujiin ja näin saatu matriisi toimii sitten suosituksen muodostuksen perustana.

Matriisin arvojen kalibrointia – sekä menetelmien että tarvekartoituksen muuttujien kalibrointia – voidaan joutua tekemään useita kierroksia ennen kuin suositukset alkavat vastata asiantuntijoiden arvioita. Kalibrointi voi sisältää useita sisällöllisiä suuntia. Yhtäältä menetelmille tai lähestymistavoille ja eri tarvemuuuttujien arvoissa saattaa olla liiallista ’keskihakuisuutta’ siten, että käyttäjien antamat arvot eivät tuota merkittäviä eroja näkyviin osana useiden muuttujien kokonaisuutta. Tällöin käyttäjälle lineaarisena näyttäytyvää asteikkoa voidaan kalibroida asettamalla sille kertoimia kummassakin ääripäässä. Toisaalta joidenkin tarvemuuuttujien skaaloja voi olla mielekkäämpää muokata harvaportaisemmaksi siten, että erot tulevat näkyvämmäksi myös käyttäjälle. Myös joidenkin muuttujien yhdistelmille saatetaan antaa enemmän pontta lisäämällä yhdistelmä kertomina suosituksen muodostamisessa. Tällaisten mahdollisesti tarvittavien kalibrointitoimien tarvetta on vaikea arvioida ennakkoon.

Kalibrointi muuttuu sitä työläämmäksi mitä useampia tarvekartoituksen kriteereitä on käytössä ja mitä useampia metodologioita ja menetelmiä vertailussa on. Esimerkiksi Action Cataloguen 38 tarvemuuuttujaa ja satakunta menetelmää tekee kalibroinnista jo hyvinkin haastavaa ja työlästä, jopa siinä määrin, että ulkopuolisena tarkastelijana ei voi välttyä ajatukselta, että ao. sovelluksen suositusten hyvin pienet eivätkä kovin selkeästi hahmotettavat erot johtuvat juuri kalibroinnin puutteesta. Co-Design Journey Planneria tehtäessä kalibrointia tehtiin kaikilla yllä mainituilla tavoilla useita kierroksia.

Karakterisaatiossa ja kalibroinnissa on myös hyödyllistä miettiä, mitä suositus ensisijaisesti pyrkii tekemään. Jos pyrkimyksenä on ennen kaikkea sulkea ulos toimintatavat, jotka ainakin sopivat huonosti valmistelijan

tarpeisiin, on keskeisintä pitää yksittäisen heikon vastaavuuden painoarvo suosituksessa korkeana. Tällöin tausta-ajatuksena on, että ellei ole erityisiä yhteensopivuusongelmia, suuri osa osallistavista menetelmistä soveltuu moniin valmistelutilanteisiin kohtuullisen hyvin. Action Catalogue näyttäisi toimineen ennen kaikkea tästä lähtökohdasta, joka on toki perusteltavissa. Samalla sovellus näyttää muuttujille annetuista arvoista riippumatta jättävän aina hyvin pieniä eroja noin 10–20 parhaiten sopivan menetelmän välille, mikä ei välttämättä vielä ole kovin hyödyllistä valmistelijalle, kun osuvimpien menetelmien välillä voi olla hyvinkin merkittäviä saanto- ja resursointieroja.

Jos tausta-ajatus on, että osallistamisen osuvuutta tulee nostaa merkittävästi löytämällä juuri parhaiten kyseiseen tilanteeseen soveltuvat menetelmät, pitää erotteluita jyrkentää lisäpisteytyksillä parhaiten soveltuville menetelmille. Näin tehtiin Co-Design Journey Plannerissä, jotta saatiin selkeämpiä suosituksia näkyville (ks. alla). Yhtenä tekijänä tässä erossa on se, että tämä sovellus erottelee metodologia-perheitä, joiden välillä on suuria eroja, kun taas Action Catalogue on kokoelma metodologioita, menetelmiä ja tekniikoita, joista osaa voi jollain osuvuudella käyttää hyvin monenlaisissa yhteyksissä (ks. yllä).

Toiveikkaasti ajatellen menetelmästä annettu kuvaus voisi tuottaa riittävän karakterisaation laajalle kielimallille, mutta on hyvä olla varautunut siihen, että kuvauksia täytyy lopulta eksplikoida pisteytyksillä tai muilla tavoin niin, että se ohjaa kielimallin päättelyä oikeaan suuntaan. On hyvä olla tietoinen myös siitä, että eri menetelmien ja muuttujien saamat arvot ovat lopulta suhteellisia toisiinsa nähden ja lisäykset johtavat todennäköisesti muutostarpeisiin aiemmin lisättyjen menetelmien pisteyksissä.

7. Menetelmiä koskevan informaation esittäminen ja sen ymmärtämiseksi tarvittava pohjatieto

Suosittelusovelluksissa on pakko ratkaista kahta eri suuntaan vetävää tarvetta. Yhtäältä suosittelusovellus on mielekäs ainoastaan, jos se pystyy esittämään riittävän kattauksen siitä, mitkä lähestymistavat, metodologiat, menetelmät, tekniikat tai välineet voivat ratkaista osallistamisen haasteita. Toisaalta kyseiset toimet pitäisi pystyä esittämään siinä määrin informatiivisesti, että vasta aiheeseen perehtyvä ihminen ymmärtää, mistä ne koostuvat ja pystyy tekemään valintaa niiden välillä.

Tätä esittämisoongelmaa on ratkottu kolmella tavalla. Ensimmäinen on valinta-avaruuden radikaali yksinkertaistaminen. Tätä on tehty pitämällä valittavien toimintatapojen määrä hyvin rajallisena esimerkiksi rajaamalla sovellus kymmeneen tunnettuun menetelmään tai tekniikkaan tai metodologiaan (ks. luvussa 3 yhteismitallisuuden ja sattumanvaraisen valinnan ongelmista, joita tästä on usein seurannut) tai nostamalla vertailua menetelmäryhmien tasolle, kuten Co-Design Journey Plannerissä. Yksinkertaistuksessa valinta-avaruudessa on mahdollista esittää tarvittava informaatio melko yksinkertaisina visualisatioina ja teksteinä, jotka käytännön toimijat ehtivät sisäistää. Tarkastelutason nostaminen on näistä episteemisesti suositeltava vaihtoehto, mutta tällöin ei tarjota kaikkea lopullisen toteuttamisen vaatimaa tietoa. Tämä ei ole ongelma niille käyttäjille, jotka ovat jo melko perehtyneitä osallistamiseen, mutta vasta perehtymisen alussa oleville todennäköisesti tarvitaan toinen suosittelutaso täsmälliseen metodologiaan tai menetelmään lähestymistavan sisällä (ks. yllä ja alla).

Toinen tapa on tiivistää metodologiat, menetelmät jne. yksittäisiin nimiin, joista saa lisätietoa klikkaamalla 1–6 sivun kuvauksesta, kuten Action Cataloguessa on tehty. Periaatteessa tällöin esitetään sekä menetelmäavaruuden kokonaisuus että menetelmien riittävät kuvaukset, mutta avoimeksi kysymykseksi jää, onko kumpikaan kuvaustaso informatiivinen: kertovatko pelkät lyhytkuvaukset tarpeeksi valintaruudessa ja ovatko kuvaukset ja soveltuvuuden arvioinnit riittäviä tukemaan toteutusta. Lisäksi jotkin käyttäjät voivat kokea työlääksi sen, että suositustuloksen saatuaan pitäisi lukea 3–4 vaihtoehtoisen menetelmän parisivuista kuvausta.

Kolmas täydentävä tapa on tehdä informaation esittäminen monitasoiseksi niin, että ensin on hyvin lyhyt kuvaus näyttämässä valinta-avaruuden

kokonaisuutta, sitten sen hieman tarkempi kuvaus (Co-Design Journey Plannerissa ja Action Cataloguessa ratkaistu leijuttamalla (hover)), tämän jälkeen 1–6 sivun selostus (Action Cataloguessa ja Co-Design Journey Plannerissa ratkaistu ponnahdusikkunalla) ja lopulta linkitys manuaaleihin, tukisivustoihin ja tutkimusartikkeleihin. Tämä mahdollistaa ainakin periaatteessa sen, että kokeneemmat käyttäjät pystyvät operoimaan nimillä ja hoverilla, kun taas perehtymisen alussa olevat pystyvät oppimaan lisää menetelmistä. Tällöin ei toki ole selvää, tunnistavatko vasta alussa olevat käyttäjät oikein sen, kuinka paljon ja mitä kaikkea tietoa heidän tulisi omaksua.

Yhteenvetona voitaneen todeta, että jonkinlaista informaation tasoitusta esittämistä kannattaa toteuttaa joka tapauksessa, mutta sen tapa ja laajuus vaatii huomiota ja muodostaa yhden keskeisimmistä suunnittelun ja iteratiivisen testauksen kohteista. Varsinkin jos suosittelusovelluksen tulee tukea valmistelijaa viemään osallistaminen maaliin asti ja se pitää sisällään useita eri statuksen metodologioita, menetelmiä, tekniikoita tai välineitä, on käyttäjille syytä tarjota varsin kattava kuvaus siitä, mistä kukin ”menetelmä” koostuu. Benchmarkkina voi tällöin pitää Action Cataloguen esitystapaa.

8. Suosittelevsovelluksissa käytettyjen, tarvetta kartoittavien kysymysten sisältö, määrä ja jaksottaminen

Kuten jo aiemmin painotettiin, osallistamiselle on useita erilaisia tarpeita ja reunaehtoja. On tärkeää painottaa, että ”osallistamiseen osallistaminen” – siis itsetarkoituksellinen osallistaminen, jolle ei ole varsinaista tarkoitusta ja josta ei varsinaisesti voi edes seurata mitään – on suoranaisesti haitallista toimintaa. Se rapauttaa osallistujien kokemusta yhteisiin asioihin vaikuttamisesta, oman ajankäytön tärkeydestä ja kuulluksi tulemisesta (Pateman 1970; Kelty 2020). Teknisesti täydellistetty kuuleminen, dialogi tai punta-ointi ilman aitoa kytköstä vaikutuksiin on klassisen osallistamis-tikapuun mukaisesti manipulointia tai terapiaa (Arnstein 1969), ja mikäli osallistaminen rajoittuu valmistelijoiden tai päätöksentekijöiden informointiin ilman päätöksentekomekanismia, on oltava hyvin huolellinen siinä, että tämä kommunikoidaan mielekkäästi osallistujille.

Osallistaminen onkin tässä valossa joidenkin konkreettisten asioiden avaamista kansalaisten päätöksenteolle tai niitä koskevan päätöksenteon tieto- tai arvopohjan muuttamista kansalaisten osallistamisen kautta. Tästä puolestaan seuraa, että sekä aihe että myös hanke tai projekti, jonka suhteen osallistamista toteutetaan, määrittävät merkittävästi, mitkä metodologiat tai menetelmät soveltuvat parhaiten ja kenen ylipäätään pitäisi (saada mahdollisuus) osallistua.

Seuraus tästä on se, että osallistamisen tarpeen kartoituksessa olennaisia muuttujia tarvitaan merkittävä määrä. People Powered -kollektiivin ’Participation Playbook’ on suurelta osin juuri tilannekartoitusta tukeva sovellus, joka sisältää satoja tarkenteita eri kysymyspuissaan. Action Cataloguessa on 38 muuttujaa, joista osa on skaaloja, osa valintoja ja osa binäärejä. Niiden tarkastelu kuitenkin osoittaa, että ne eivät tästä lukumäärästä huolimatta vielä juurikaan kohdennu osallistujilta tarvittaviin tai toivottaviin ominaisuuksiin, joita monet menetelmät kuitenkin olettavat.

Pienellä käyttötetauksella voi todeta, että Participation Playbook on erittäin raskas käyttää, vaatien minimissään 1–3 tuntia klikkailua melko epävarman mutta kattavan ”pelikirjaluonnoksen” tuottamiseksi. Action Cataloguen 38 muuttujaa kysyvät myös kärsivällisyyttä. Käytettävyyden

kannalta olisikin syytä päästä tätä pienempään määrään, mutta se ei ole helppoa.

Vuonna 2015 Aalto-yliopiston INUSE-tutkimusryhmässä tehtyjen yritysten, julkisen sektorin ja kansalaisyhteisöjen **suunnitteluosallistamisen** syvällisten pitkittäistutkimusten pohjalta identifioimme induktiivisesti 54 eri tekijää, jotka olivat vaikuttaneet tietotarpeeseen kaikissa parissakymmenessä toteutetussa syvällisessä case-tutkimuksessamme ja olivat todennäköisesti olleet vaikuttavia myös noin 50 pinnallisemmassa yrityscasessa (Hyysalo et al., 2016b). Rinnakkaisuuksia yhdistelemällä (redaktoimalla) päästiin noin 30 tekijän listaan. Tuolloin kehitteillä ollut Co-Design Journey Planner oli tarkoitettu stand-alone-suosittelevuovellukseksi, ja totesimme että priorisoimalla vain yrityskontekstin pystyimme tiivistämään tärkeimmät viisi kehityskontekstin piirrettä ja viisi osallistujien piirrettä kahdeksi listaksi, joista pystyimme kehittämään painotetun algoritmisen suosituksen, joka tuotti asiantuntijan arviota vastaavan alustavan suosituksen yhdeksän eri lähestymistavan (ts. metodologiaryhmän) välillä.

Kuva 5. Co-Design Journey Plannerin tarvekartoitus 'mikseri' sekä suunnittelukontekstille että tavoitelluille osallistujille

The image shows the Co-Design Journey Planner interface, which consists of two main panels: 'Market and Users' and 'Development'. Each panel contains five sliders for adjusting parameters.

Market and Users Panel:

- Market context:** Slider between 'Mature Market' and 'New Product'. The slider is positioned towards 'New Product'.
- Willingness to participate:** Slider between 'Little' and 'Very much'. The slider is positioned towards 'Very much'.
- Ability to participate:** Slider between 'Not at all' and 'Self-sufficient'. The slider is positioned towards 'Self-sufficient'.
- Nature of population:** Slider between 'Specific users' and 'Mass market'. The slider is positioned towards 'Mass market'.
- Complexity of use environment:** Slider between 'Simple' and 'Complex'. The slider is positioned towards 'Complex'.

Development Panel:

- Codesign expertise:** Slider between 'Newbie' and 'Expert'. The slider is positioned towards 'Expert'.
- Information needs:** Slider between 'Little additions' and 'Foundations'. The slider is positioned towards 'Foundations'.
- Acquaintance with users and their practices:** Slider between 'None' and 'Devs are users too'. The slider is positioned towards 'Devs are users too'.
- Decision control need:** Slider between 'Developers' and 'Users'. The slider is positioned towards 'Users'.
- Completeness of needed information:** Slider between 'New ideas' and 'Meeting all user needs'. The slider is positioned towards 'Meeting all user needs'.

Lähde: Co-Design Journey Planner, Aalto-yliopisto (<https://codesign.onrender.com>)

Näistä Co-Design Journey Plannerin tarvekartoituksen kysymyksistä voi tehdä muutaman huomion.

- 1) Tarve muodostuu valmistelijoiden ja osallistujien keskinäissuhteesta, ei vain jommankumman ominaisuuksista.
- 2) Sekä valmistelun että tavoiteltujen osallisten ominaisuuksia täytyy kartoittaa osuvan metodologian tai menetelmän valitsemiseksi.
- 3) Nämä ominaisuudet eivät sijaitse abstraktissa tyhjiössä, vaan riippuvat siitä mitä kansalaiset ja osallistamisen järjestäjät ovat aiheen suhteen aiemmin tehneet sekä tahoillaan että suhteessa toisiinsa (ks. luku 11).
- 4) Kaikkein keskeisimmät kysymykset koskevat sitä millainen tietotarve osallistamiselle on ja miten osallistujat pystyvät ja haluavat siihen kontribuoida.
- 5) Jonkinlainen jakolinja vallitsee siinä, **varmistetaanko** osallistumisella jo pitkälle tiedetyn ja hyvin jäsennellyn asian detaljeja, vai **luodaanko sillä pohja** onnistuneelle suunnittelulle. Kumpikin voi vaatia avointa sekä syväluotaavaa osallistamista, mutta pohjan luominen edellyttää paljon laajempaa työskentelyä.
- 6) Olennaista on päästä kiinni siihen, minkälainen **tiedon täydentävyys** (knowledge complementarity) valmistelun (tai suunnittelun) kohteena olevan asian suhteen vallitsee. On viisasta kysyä asiaa suoraan ”Tarjoavatko osalliset tärkeää tietoa ja osaamista, jota valmistelijoilta puuttuu?”, mutta asiassa on jokunen eri puoli. Ensinnäkin osallisilla on hyvin vaihteleva määrä tietoa ja hyvin vaihteleva positionaalisuus eri **aiheisiin** liittyen. Uudet tai muutoin arjen ja julkisen keskustelun katveessa olevat ilmiöt ovat sellaisia, että satunnaisesti valitulla kansalaisella ei välttämättä ole niihin paljoakaan annettavaa (vaan lähinnä arvopohjan ilmaisu) (Felt & Fockler, 2013), mutta niillä, joita ilmiö suoraan koskettaa voi olla valtava tarve ja tietovaranto aiheita koskien. Tämä tietämys, osaaminen ja ratkaisuaihiot voivat moninverroin ylittää sen, mitä valmistelijoilla ja jopa asiantuntijoilla on muulla tavoin saatavilla (von Hippel 2016; Hyysalo et al., 2014). Toiseksi monet pisimmälle menevät osallistamismenetelmät, kuten avoimet käyttäjä-kehittäjä-yhteisöt voivat toimia vain, jos osallisilla on sekä merkittävää motivaatiota että osaamista aihealueesta.

Tarvetta kartoittavia kysymyksiä koskee vielä oma kalibrointihaasteensa. Jos kysymykset ovat vain stand-alone-asteikkoja, on hyvin vaikeaa tietää, miten erilaiset käyttäjät jäsensivät niitä ja mikä heidän vertailukohtansa on. Tällöin erilainen tapa jäsennää tilannetta johtaa erilaisiin syöttöarvoihin ja sitä kautta hyvinkin eriäviin suosituksiin samaakin osallistamishanketta koskien. Erot voivat syntyä kokemuserosta mutta myös erilaisesta koulustaustaasta ja aiemmista kokemuksista ja yleisestä suhtautumisesta osallistamiseen.

Tarpeen kalibrointihaastetta voi pyrkiä ratkomaan näyttämällä esimerkkitapauksia (case), joissa on kuvattu lyhyesti, miksi kyseisessä tapauksessa on päädytty tiettyihin asetuksiin ja minkälaisia suosituksia niistä on seurannut. Co-Design Journey Plannerissä käyttäjä voi kopioida huolella työstetyn esimerkin oman tiedonsyöttönsä pohjaksi ja näin nopeuttaa tiedonsyöttöään niin, että hän voi keskittyä vain selkeästi eriäviin piirteisiin jokaisen kysymyksen sijaan. Toinen tapa auttaa käyttäjän tarpeen ilmaisua näkyy Action Cataloguessa, jossa menetelmäavaruuden esitys reagoi jokaiseen muuttujille annettuun arvoon erikseen tukien tätä kautta itsekalibrointia muuttujien arvojen määrittämisessä.

Yhteenvetona voi todeta, että suosittelusovelluksen kysymyspatteristoa on vaikeaa typistää vain kouralliseen. Äärimmäiselle typistämiseksi ei välttämättä ole tarvettakaan vaan esimerkiksi 8+8 tai 10+10 nopeahkosti vastattavaa kartoituskysymystä ei vielä lähtökohtaisesti karkota käyttäjiä. Kymmenien kysymysten listaukset tuottavat kuitenkin herkästi turhautumista.

Myös jonkinasteista vastauspuuta tai tiedon kaksivaiheista syöttöä voi pyrkiä muodostamaan niin, että saadaan hyvin erilaiset valmistelutilanteet eriytymään toisistaan ja voidaan kohdentaa vain kullekin tilanteelle olennaisimpiin kysymyksiin. 'Participation Playbook' -kysymyspatteristot ovat kuitenkin sikäli raskaita, että voidaan vahvasti epäillä, kuinka moni valmistelija on lopulta valmis käyttämään 1–3 tuntia vain saadakseen esitetytyn ja osin pakkosyötetyn rungon osallisuushankkeen valmistelulle.

9. Suosittelevelluksen antamat suositukset ja niiden esittämistapa

Yllä oleva katsaus sekä menetelmiin että tarpeiden kartoittamiseen tehnee selväksi, että pyrkimys hyvin eksakteihin ja normatiivisesti ohjaaviin suosituksiin on omiaan tuottamaan virheitä ja epäonnekkaita toteutuksia. Samaan aikaan suosittelusta ei ole hyötyä varsinkaan vasta aiheeseen perehtyville, jos se rajoittuu ympäröivään pohdintaan aiheen tiimoilta. Olemassa olevissa suosittelevelluksissa on nähtävissä joitain hyviä käytänteitä näiden ääripäiden välillä tasapainoilussa ja nähdäkseni niissä on kaikissa ajatus siitä, että käyttäjä pystyy samanaikaisesti oppimaan osallistamisen järjestämisestä sekä tarkentamaan oman tarpeensa esittämistä suhteessa sovellukseen.

Ensinnäkin sovelluksen on hyvä esittää, miten se on tulkinut käyttäjän kuvaaman tarpeen ja sen suhteen sovelluksen tarjoamiin ratkaisuihin. Toiseksi on nähtävissä ajatus ankkuroida tulosten esittäminen jonkinlaiseen priorisoituun listaan menetelmävaihtoehtoista ja niiden eduista ja heikkouksista sekä samaan hengenvetoon pyytää käyttäjään suhtautumaan tuloksiin refleksiivisesti.

Kolmanneksi on hyvä antaa käyttäjälle mahdollisuus muuttaa antamia arvoja sen pohjalta, että hän lukee sovelluksen tuloksin ja suosituksen. Pieni vaihtoehtojen säätäminen ja esimerkiksi omalla tarvekuvauksella 'leikkiminen' on usein välttämätöntä yhtäältä kalibroinnin saamisessa kohdalleen ja toisaalta käyttäjälle annetun suosituksen arvioimiseksi: jos pienet muutokset jossain tarvekuvauksen parametrissa vaikuttavat paljon suositukseen ja isotkaan muutokset toisissa eivät, käyttäjä tulee kohdentaneeksi huomiota siihen, mikä hänen kontekstissaan on keskeisintä arvioida. Vaihtoehtojen punnitsemista voi tukea antamalla käyttäjälle mahdollisuuden tallentaa useita vaihtoehtoja samasta tapauksesta, jolloin niitä voi mielekkäästi verrata ristiin.

Neljänneksi tulosten ja jatkokysymysten esittäminen voidaan porrastaa kaksi- tai erittäin monivaiheiseksi, kuten Participation Playbookissa. Jos näin menetellään, on kuitenkin hyvä mahdollistaa käyttäjälle näkyvyys siihen, miten sovellus tulkitsee tilannetta ja mahdollisuus säätää omaa vastausta – muutoin tuloksena on pahimmillaan ensimmäisestä hieman ohi menneestä vastauksesta lukittu eteneminen lopputulokseen, joka ei sitten vastaakaan käyttäjän tilannetta – tässä eräs Participation Playbookin ongelmista.

Viidenneksi Participation Playbookiin on sisällytetty mahdollisuus asettaa ihminen ja sovellus samaan kehään niin, että Playbook-sovellus kerää pohjatiedot ja sen pohjalta on mahdollisuus saada asiantuntijan konsultointia. Nämä vaihtoehdot eivät ole toisensa poissulkevia: sovellusta voi pyytää antamaan itsenäisen vastauksen (ks. yllä sen hyöty sille, että käyttäjä voi hienosäätää tilannekuvaustaan) ja tämän vastauksen voi toisella napilla lähetettää ihmisen tulkittavaksi tai konsultaation pohjaksi. Sovelluksen ja ihmisen yhdistämisessä on paljon potentiaalia.

Kuudenneksi tulosten esittämisessä sovelluksessa on syytä panostaa informaation tasoittaiseen esittämiseen ja siirtymiseen eri tietosisältöjen välillä. Sovelluksen tulkinta tarpeesta vie oman tilansa. Sovelluksen antama priorisoitu suositus on väistämättä eris- tai yleisnimitasoinen, jotta myös tois- ja kolmisijaiset vaihtoehdot voi esittää. Varsinkin vasta perehtyvälle käyttäjälle on tällöin tarpeen pystyä siirtymään yhdellä klikkauksella (ja mielellään rinnakkaiseen ikkunaan) menetelmien kuvaukseen, jotta hän ymmärtää mistä on kyse. Suosituksen epävarmuuksien ilmaisu vaatii oman kenttensä. Jos suunnittelulähtökohtana on tehdä kännykässä toimiva sovellus, tällaiset ristiinlinkittyvät tiedokkeet muodostuvat liki mahdottomiksi toteuttaa ja kannattaakin harkita, josko mobiilikäyttöliittymä ohjeistaisi ennen kaikkea katsomaan lisätietoja suuremmalta näytöltä.

10. Menetelmien toisiaan täydentävyys ja täydennettävyys

Osallistaminen toteutuu usein parhaiten useaa toisiaan täydentävää menetelmää yhdistämällä. Esimerkiksi melko yleisessä tilanteessa, jossa halutaan yhtäältä kannustaa avointa ja laajaa osallistumista ja toisaalta tarvitaan syvällistä ymmärrystä ja ratkaisuehdotuksia hankevalmistelun tai suunnittelun tueksi, on yhtälö liki mahdoton millekään yksittäiselle metodologialle. Tällöin osuvampi toimintatapa voi olla 'osallistamisyhdistelmä' (participation mix) (Johnson et al., 2014; Hyysalo, V., 2022; Hyysalo 2025), jossa toteutetaan useampi toisiaan täydentävä osallistumistapa, vaikkapa digitaalinen verkkokuuleminen ja suunnittelutyöpajoja keskeisesti vaikutetuksi tulevien kansalaisryhmien kanssa. Osallistamisyhdistelmät ovat tärkeitä myös korjaamaan tilanteita, joissa jotkin valmisteltavan asian kannalta olennaiset kansalaisryhmät näyttävät jäävän sivuutetuiksi osallistamisen edetessä.

Suosittelusovelluksissakin olisi eduksi, jos sovellus pystyisi tarjoamaan yksittäisten metodologioiden vaihtoehdoksi tilanteeseen sopivia yhdistelmiä menetelmistä. Sovellus voi auttaa pohtimaan myös eri menetelmien jaksottamista niin, että aloitusvaihtoehtoa täydennetään (laajennetaan, syvennetään, täydennetään) osallistamisprosessin kuluessa. Participation Playbook pyrkii tekemään myös jotain tämän kaltaista, mutta johtuen Playbookin valtavista kysymyspatteristoista sen täsmällisen toiminnallisuuden hahmottaminen on näiltä osin hankalaa. Haasteen muodostaakin se, että vaikka menetelmien toisiaan täydentävyyden pohtiminen on asiantuntijalle helppoa, toisiaan täydentävien menetelmien suositukset voivat olla haastavia saada toimimaan luotettavasti sovelluksessa.

11. Osallistamisen ja osallistumisen pitkäjänteinen kehittyminen ja osallistamisen tilannesidonnainen toteutustyö

Jos osallistamista tehdään ”käsivarren mitan päästä”, sitä joudutaan tekemään paljon formaalimmin kuin jos vaikka kunnanjohtaja tuntee paikalliset ihmiset ja voi käydä juttelemassa hankalistakin asioista informaaleilla tavoilla luonnollisissa paikoissa (Johnson 2013; Nesterinen ym. 2025). Tämä vaikuttaa merkittävästi siihen, minkälaisia ja erityisesti kuinka resurssi-intensiivisiä menetelmiä on mielekkäintä käyttää.

Samoin keskeistä on osallistajien ja potentiaalisten osallistujien keskinäinen luottamussuhde. Jos luottamus on aiempien toimien myötä korkea, kyselyihin todennäköisemmin tulee punnittuja vastauksia ja vuorovaikutteisissa menetelmissä melko informaalit ja joviaalit toimintatavat voivat toimia parhaiten. Jos taas luottamus on jo aiemmin rikottu tai on yleisesti alhainen tai osallistamisen aihe konfliktuaalinen, täysin sama kysely voidaan kokea ylimielisenä ja todellisuudesta etääntyneenä. Vastaavasti tällöin vuorovaikutteisissa menetelmissä korostuu tarve osallistujille legitiimiin ja kunnioitusta henkivään prosessiin (Luhtakallio ja Mustranta 2017).

Osallistamisen toteutus yliopistokontekstin ulkopuolella ei myöskään palaudu menetelmien oppikirjamaiseen toteutukseen vaan edellyttää paljon kontekstisidonnaista valmistelua, kehitystyötä, käytännön valintoja ja tilannesidonnaista soveltamista onnistuakseen (Verhaegh ym. 2016; Hyysalo ja Hyysalo 2018; V. Hyysalo 2022; Hyysalo 2025). Suosittelevuudessa on välttämätöntä ohjata varsinkin aloittava käyttäjä tällaisen käytännön valmistelun, prosessin muodostamisen ja toteutuksen orientoinnin pariin.

Asiantuntija kykenee yleensä ohjaamaan valmistelijaa juuri kyseiseen tilanteeseen sopivien ohjeistojen ja jäsentävien kysymysten pariin, mutta sovelluksessa tämä voi olla haastavaa. Vähintään sovellukseen tulisi sisällyttää resurssitietopankki, jossa on käytännön toteutuksia koskevia ohjeita, muistettavien asioiden listauksia, kuvauksia onnistuneista projekteista ja niin edelleen.

Käytännön soveltamisella on merkitystä myös menetelmäkuvauksille. Niissä pitäisi kyetä nostamaan esiin, mitkä osat varsinkin metodologioissa edellyttävät ydinajusten tarkkaa toteutusta ja missä on enemmän varaa

soveltamiselle. Esimerkiksi edelläkäyttäjä-metodologia, eli kirjallisuudessa lead-user-metodina tunnettu kokonaisuus, edellyttää edelläkäyttäjien kriteerit täyttävien ihmisten (suuritöistä) etsimistä juuri kyseiseen aiheeseen liittyen. Kun näin on tapahtunut, tulokset ovat olleet järjestäen hyvin vakuuttavia, mutta saman prosessin toteuttaminen satunnaisten osallistujien kanssa on tuottanut hyvin vaatimattomia tuloksia. Sen sijaan monissa muissa edelläkäyttäjä-metodologian osissa on paljonkin varaa soveltaa, lisätä ja oikoa (Churchill ym. 2009; Hyysalo et al. 2014).

12. Yhteenveto ja päätelmät

Osallistamisen suosittelusovelluksia on vaikeaa saada onnistumaan, koska sekä olennaisia menetelmävaihtoehtoja että osallistamisen tilaajan tarpeita koskeva tieto on runsasta, laadullisesti vaihtelevaa ja epätasaisesti määrittynyttä. Lisäksi sovelluksen suunnittelussa joudutaan väistämättä vaatimaan informaation rakenteistamiseen ja -visualisointiin, joka edellyttää kehittäjiiltä sekä merkittävää sisällön ymmärrystä, vuorovaikutussuunnittelun osaamista että ohjelmointiosaamista. Joitain yleisiä suunta- viivoja voi hahmotella sille, mitkä voisivat olla mahdollisia ratkaisusuuntia sovellukselle.

Tarvetiedon syötössä kokeilemisen arvoista olisi lähtä liikkeelle 14–20 kysymyksestä, jotka koskevat suunnittelun tarpeita, kohderyhmän piirteitä, resursointia ja legitimiysvaateita. Sovelluksen näiden pohjalta tuottamaa suositusta voi täydentää joko tarkentavalla kysymyspatteristolla tai ihmis- konsultaatiolla. Sovelluksen ja asiantuntijan yhdistelmä saattaisi olla yleises- tikin paras vaihtoehto. Vähintään sitä kannattaisi harkita ensimmäisen parin vuoden (tai esim. 200 käyttökerran) ajaksi, jotta sovellusta voidaan ankkuroida ja kalibroida asiantuntija-arviolla ja kehittää iteratiivisesti.

Menetelmien luokittelussa ja suosittelussa menetelmän tavoite ja status on jollain tavalla kommunikoitava sekä käyttäjälle että sovelluksen muo- dostamassa vertailussa. Statuksen kommunikointia voi toteuttaa joko pyrki- mällä ratkaisemaan tai pyrkimällä kiertämään ongelman. Ratkaiseminen voi edellyttää sitä, että soveliaiden vaihtoehtojen vertailu tapahtuu ensim- mäisessä vaiheessa metodologioiden tai menetelmäryhmien tasolla ja toi- sessa vaiheessa menetelmiin täsmen. Tämä on episteemisesti perustel- lumpi tapa, mutta se voi tuottaa kankean käyttökokemuksen ja vaikeuttaa 2–3 parhaiten soveltuvan metodologian vertaamista toisiinsa. Kiertäminen on näkyvillä Action Cataloguessa, jossa näytetään ja suositellaan hyvinkin ei-yhteismitallisia menetelmiä yms., mutta annetaan niistä kattavat kuvauk- set.

Jonkinlainen yhdistelmä ratkaisemista ja kiertämistä olisi tehostaa kiertämistä luokittelemalla perhe, metodologia, menetelmä, tekniikka tai väline eri symboleilla (ks. kuva 2 ja kuva 6) ja selvittämällä, että suhteelli- nen aikaansaannos, mutta myös hinta on tyypillisesti eri kertaluokkaa tek- niikan, menetelmän ja metodologian välillä. Eräs kokeilemisen arvoinen lähtökohta olisi luokitella suosituksen 'menetelmäpankissa' menetelmät ja metodologiat laajimpiin osallistamismenetelmätyyppien ryhmiin, joiden alle täsmennettäisiin, jälleen ei-poissulkevasti, alaryhmiä ja niiden alle yksittäisiä metodologioita ja menetelmiä, tekniikoita ja välineitä (ks. kuva 6)

Kuva 6. Menetelmäryhmiin pohjaava tapa jaotella menetelmiä niiden ominaispiirteiden ja käyttökohteiden avulla. Saman voi toteuttaa kuvaa 1 täydentäen.

Lähde: Sampsa Hyysalo

Loppupäätelmänä voidaan todeta, että toimivassa osallisuuden suosittelusovelluksessa olisi merkittävä potentiaali osallistavien käytänteiden tukemiseen ja niiden osuvuuden kehittämiseen hallinnon hankevalmistelun näkökulmasta. Riittävän hyvin toimivia sovelluksia ei ole vielä tarjolla, koska tässä muistiossa läpikäydyt kymmenen toisiinsa kietoutuvaa perushaastetta muodostavat vaikeasti ratkaistavan kokonaisuuden. Toimivat ratkaisut ovat erityisen haastavia saada mahdutettua sovelluksen rajalliseen näyttötilaan ja käyttäjältä odotettavissa olevaan käyttöaikaan. Yleisimpiä virheitä välttämällä ja parhaita käytäntöjä omaksumalla lienee kuitenkin mahdollista päästä ainakin huomattavasti lähemmäs hyödyllistä sovellusta kuin mitä tähän asti on kyetty tuottamaan.

Lähteet

Ansell, C. ja Torfing, J. 2014. Public innovation through collaboration and design. New York, NY: Routledge.

Ansell, C. ja Torfing, J. 2021. Public governance as co-creation: A strategy for revitalizing the public sector and rejuvenating democracy. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Arnstein, S. R. 1969. A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of planners 35 (4): 216–24.

Benkler, Y. 2006. The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom. Yale University Press.

Beyer, H. ja Holtzblatt, K. 1998. Contextual Design: Defining Customer Centered Systems. Morgan Kaufmann Publishers.

Bjerknes, G., Ehn, P. ja Kyng, M. 1987. Computers and democracy-a Scandinavian challenge. Gower Publishing Ltd.

Bovaird, T. 2007. Beyond engagement and participation: User and community coproduction of public services. Public administration review 67 (5): 846–60.

Bovaird, T. ja Loeffler, E. 2012. From Engagement to Co-Production: The Contribution of Users and Communities to Outcomes and Public Value. VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations 23 (4): 1119–38.

Churchill, J., von Hippel, E. ja Sonnack, M. 2009. Lead User Project Handbook—A practical guide for lead user project teams. Retrieved October 29: 2011.

Dryzek, J. S. 2002. Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations. Oxford University Press, USA.

Hakkarainen, L. 2017. Caring for technology: evolving living lab collaboration. Helsinki: Aalto University.

Hartwood, M., Procter, R. ja Slack, R. ym. 2002. Co-realisation: Towards a principled synthesis of ethnomethodology and participatory design. Scandinavian Journal of Information Systems 14 (2): 9–30.

von Hippel, E. 2005. Democratizing innovation: The evolving phenomenon of user innovation. Journal für Betriebswirtschaft 55 (1): 63–78.

von Hippel, E. 2016. Free innovation. Cambridge, MA: MIT Press.

Hyysalo, S. 2009. Käyttäjä tuotekehityksessä: Tieto, tutkimus, menetelmät. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Hyysalo, S. 2025. Design Participation. Palgrave Macmillan.

Hyysalo, S., Jensen, T. E. ja Oudshoorn, N. 2016. The New Production of Users: Changing Innovation Collectives and Involvement Strategies. New York: Routledge.

Hyysalo, S. ja Johnson, M. 2024. Making Sense of Methods and Approaches to User Involvement. The Design Journal 27 (4): 580–608.

Hyysalo, S., Kohtala, C., Helminen, P., Mäkinen, S., Miettinen, V. ja Muurinen, L. 2014. Collaborative futuring with and by makers. CoDesign, nro ahead-of-print: 1–20.

Hyysalo, S., Repo, P., Timonen, P., Hakkarainen, L. ja Heiskanen, E. 2016. Diversity and Change of User Driven Innovation Modes in Companies. *International Journal of Innovation Management* 20 (02): 1650023.

Hyysalo, V. 2022. Yhteissuunnittelu ja palvelumuotoilu julkisen sektorin kehityssuuntina: kaupunkilaiset tekijöinä, käyttäjinä ja kumppaneina keskustakirjasto Oodin suunnittelussa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hyysalo, V. ja Hyysalo, S. 2018. The Mundane and Strategic Work in Collaborative Design. *Design Issues* 34 (3): 42–58.

Iivari, J., Klein, H. K. ja Hirschheim, R. 2000. A dynamic framework for classifying information systems development methodologies and approaches. *Journal of Management Information Systems* 17 (3): 179–218.

Johnson, M., Hyysalo, S., Mäkinen, S., Helminen, P., Savolainen, K. ja Hakkarainen, L. 2014. From recipes to meals... and dietary regimes: method mixes as key emerging topic in human-centred design. *Proceedings of the 8th Nordic Conference on Human-Computer Interaction: Fun, Fast, Foundational*, 343–52.

Johnson, M. 2013. How Social Media Changes User-Centred Design: Cumulative and Strategic User Involvement with Respect to Developer–User Social Distance. Espoo: Aalto-yliopisto.

Kelty, C. M. 2020. The participant: A century of participation in four stories. Chicago: University of Chicago Press.

Kuhn, S. ja Muller, M. J. 1993. Participatory design. *Communications of the ACM*.

Leminen, S. 2015. Living labs as open innovation networks-networks, roles and innovation outcomes. Espoo: Aalto-yliopisto.

Luhtakallio, E. ja Mustranta, M. 2017. *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Into kustannus.

Muller, M. J. ja Druin, A. 2012. Participatory Design: The Third Space in Human–Computer Interaction. Teoksessa *Human Computer Interaction Handbook*, 3. p. CRC Press.

Nesterinen, N., Peltonen, L. ja Donner-Amnell, J. 2025. Helpommin jotain voi saada läpi, kun vähän kuuntelee muitakin. – Tuulivoiman paikallisen hyväksyttävyyden muutos ja sen osatekijät Iissä. Teoksessa *ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2025*, vol. 18. Joensuun yliopisto.

OECD 2001. *Citizens as Partners: Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making*. OECD Publishing.

OECD 2021. *Drivers of Trust in Public Institutions in Finland*. OECD Publishing.

OECD 2026. *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2026 Results: Navigating Rising Expectations and New Horizons*. OECD Publishing

Pateman, C. 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press.

Prahalad, C. K. ja Ramaswamy, V. 2004. *The Future of Competition: Co-creating Unique Value with Customers*. Harvard Business School Press.

Saloranta, P. 2024. Julkinen hallinto hyötyisi osallisuuden tarkemmasta määrittelystä. Sitran artikkeli. Julkaistu 28.3.2024, haettu 7.8.2026.

Sanders, E. B. N. ja Stappers, P. J. 2008. Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign* 4 (1): 5–18.

Simonsen, J. ja Robertson, T. 2012. Routledge international handbook of participatory design. New York: Routledge.

Verhaegh, S., van Oost, E. ja Oudshoorn, N. 2016. Innovation in Civil Society: The Socio-Material Dynamics of Community Innovation. Teoksessa The New Production of Users: Changing Innovation Collectives and Involvement Strategies. Routledge.

Valtioneuvoston kanslia 2024. Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi. Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:54. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-553-5>

Woolrych, A., Hornbæk, K., Frøkjær, E. ja Cockton, G. 2011. Ingredients and meals rather than recipes: a proposal for research that does not treat usability evaluation methods as indivisible wholes. International Journal of Human-Computer Interaction 27 (10): 940–70.

SITRa

SITRAN MUISTIO 21.8.2026

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi
tuotettuja sisältöjä.

ISBN 978-952-347-481-9 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11-13
PL 160
00181 Helsinki
P. +358 294 618 991
LinkedIn @Sitra